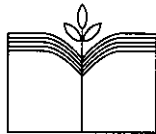

שער חמישי:

חברה וסביבה בישראל

השואה בדו-שיח היהודי פלסטיני

המפגש והלימוד המשותף של סטודנטים יהודים ופלסטינים עשוי לפתח דו-שיח רגיש בין שני העמים ולקדם פתיחות, כבוד הדדי, סובלנות, הרחבת ידע וראייה אוניברסלית של כל צד לסבל שלו ושל האחר.

מורגש הצורך להכיר, לדעת, ללמוד וללמד, במיוחד לנוכח ההכחשות של השואה. צמיחת התופעות של גאו-נאציזם וגזענות, התגברות האנטישמיות והתפשטות בעולם.

השואה היא האסון הנורא ביותר שקרה לעם היהודי. האסון האחר הוא הסכסוך המתמשך עם הפלסטינאים.

אצל הפלסטינאים האסון הנורא הוא הנכבה (האסון של 1948) והסכסוך המתמשך. האסון האחר הוא השואה – "אנחנו קרבן של הקרבנות". נושאים אלו נפגשים מבחינה היסטורית וקיימים בעצמה מנוגדת אצל כל עם.

נזכור ונצטט את דברי אדוארד סעיד – אינטלקטואל פלסטיני שהתגורר בארצות הברית ומת בשנת 2003. במאמרו "יסודות לדו-קיום" הוא רואה בלימוד נושא השואה עניין מרכזי: "אני מוצא כי חשוב מבחינתי, בפרט בהיותי ערבי, להפיץ עד קצה היכולת את המידע על אודות ההתנסות הקולקטיבית הזו ופרטיה המכוערים, שכן ניסיון הפצת הידע על אודות הדבר מחזיר לאדם את אנושיותו ואת נחישותו למנוע לעולמי עד את השכחתה של הטרגדיה הזו ואת הישנותה בהיסטוריה האנושית". (העיתון אל-קודס, 6/11/97).

נצטט גם את א"ב יהושע: "עובדת היותנו קורבנות עדיין אינה מקנה לנו מעמד מוסרי. עלינו לחדד את רגישותנו" ("השואה צומת דרכים", מתוך בזכות הנורמליות, שוקן 1984).

ולכן מטרתנו החינוכית ללמוד מהעבר ומההווה כדי לשפר את העתיד.

מה קורה בתחום זה במכללה לחינוך ע"ש דוד ילין?

לימוד נושא השואה הוא חובה לסטודנטים היהודים מאמצע שנות ה-70. באמצע שנות ה-80 החלו שיעורים בחינוך לשלום ובאמצע שנות ה-90 התחילו מוחמד חוראני והדרה קייך ללמד סטודנטים ערבים את נושא השואה. בהמשך לימד מוחמד בנפרד סטודנטים ערבים, בעיקר ממזרח ירושלים את השיעור "הוראת השואה בבתי ספר ערביים", והדרה לימדה במשותף יהודים וערבים.

בשיעור המשותף בסמסטר א' נלמד הנושא **לימוד השואה בחברה רב-תרבותית**. השיעור מכוון לסטודנטים ערבים, פלסטינים, נוצרים, מוסלמים ויהודים. כמחצית המשתתפים הם בוגרי אוניברסיטה ומורים משתלמים וכמחצית – סטודנטים. בשנת תשס"ד (2003) היו שתי כיתות מעורבות, ובהן עשרים פלסטינים ועשרה יהודים וכיתה נפרדת למגזר הערבי, בעיקר סטודנטים ממזרח ירושלים. את השיעור "לימוד השואה" חשוב לתת בסמסטר א' על בסיס היסטורי-תיעודי-חינוכי. בלעדיו אין אפשרות ליצור דו-שיח שאמור להתקיים בעיקר בסמסטר ב'. שם הקורס בסמסטר ב' הוא **השואה בדו-שיח היהודי פלסטיני**.

בשיעורים אנו מנסים להכיר ולהבין את ההתפתחות בעיסוק בנושא השואה אצל שני העמים ולפתח דו-שיח.

השיעורים מעוררים מעורבות ורגישות רבה אצל הסטודנטים וגולשים לאקטואליה ביזמת סטודנטים משני העמים, מפני שכל צד רואה באסון של עמו (הצד היהודי בשואה והצד הפלסטיני בנכבה) חלק חשוב מגורלו וזהותו ומהפוליטיקה שלו. הקורס נמשך שני סמסטרים, ובהמשכו מתחילים הסטודנטים משני העמים להאזין לאסון של האחר ולפתח גם ראייה אוניברסלית.

1. מטרת הקורס

הנושא המרכזי שיודגש במהלך הקורס הוא כבוד האדם באשר הוא אדם וזכויותיו בתנאים של מלחמה ושואה. מתוך נקודת מוצא זאת אפשר לדון בשאלות כלליות של לימוד סבל הזולת, בשאלות קיומיות של חיים ומוות ובדילמות שעמן התמודדו הקרבנות, נשים, גברים, זקנים וילדים.

עקב מורכבות הנושא, יעסוק הלימוד ברצף ההיסטורי, באזורי התרחשות שונים ובהיבטים מתודולוגיים מגוונים, כגון היסטוריה, חינוך, פסיכולוגיה, ספרות, אמנות, סרטים.

- הסטודנט ילמד להתייחס לתקופת השואה מההיבט ההיסטורי והאקטואלי.
- הסטודנט ישתמש בכלים שרכש בלימוד תופעות אוניברסליות לשם הכרת תקופת השואה ולהבנתה כתופעה ייחודית וילמד להבחין בינה לבין תופעות אחרות של סבל לאומי על סיבותיו ומאפייניו.
- הסטודנט יכיר את התופעות האוניברסליות של היווצרות משפטים קדומים, סטראוטיפים, גזענות ושנאת זרים ורדיפתם, דהומניזציה ורצח עם.

2. עקרונות התכנית

- להפיץ את המסר ההומניסטי והאוניברסלי של לימודי השואה מתוך פיתוח רגישות מרבית לסבלו של הזולת.
- להוסיף נדבך להבנה הדדית ולתקשורת טובה יותר בין סטודנטים משני העמים.

3. ראשי פרקים לסמסטרים א' + ב'

- כל נושא משולב בהיבט הפסיכולוגי והדידקטי.
- האידאולוגיה הנאצית, תכנונה וביצועה. דמותו של היטלר;
- מהלך השואה 1933-1945;
- דרכי התמודדות יהודית עם השואה, של היחיד, המשפחה והקבוצה במקומות שונים ובתקופות שונות;
- תגובות העולם – חסידי האומות ודגש על המוסלמים;
- יום עיון ב"יד ושם";
- השואה בדו-שיח היהודי פלסטיני – המשמעות הייחודית והאוניברסלית;
- גישות לאנטישמיות, גזענות ושואה בחברה הפלסטינית;
- הדו-שיח על האסון שלכם והאסון שלנו.

4. דרכי השיעור

- לקראת כל שיעור הסטודנטים חייבים לקרוא ולנתח קטע ממקור ראשוני או משני כדי להיות מוכנים לדיון בכיתה. בשיעור נלמדות שתי חוברות: "העם היהודי בשואה" בעריכת הדרה קייך מהמכללה לחינוך ע"ש דוד ילין, ו"אסופה לתולדות השואה" בעברית ובערבית בעריכת עירית אברמסקי מ"יד ושם".
- בשיעור משלבים גם חומרים נוספים כמו סרטים תיעודיים, יצירות אמנות וספרות ועדות מפי ניצולים.
- הדיונים לפעמים סוערים מאוד, ואנו מנסים לאפשר לכל אחד להגיד את דעתו ולשמוע את האחר.
- בדפי המשוב בלטה הערה של הסטודנטים הערבים: הם ציינו במיוחד שבשיעור הקשיבו לכולם וכיבדו כל דעה שהושמעה. מפליא שזה מצב מיוחד וראוי לציון ולא מצב טבעי וברור.
- החומר המודפס הוזן בנושא עדיין מצומצם ולכן בנינו פרויקט מיוחד: כל סטודנט ייצור לו תיק ובו חומר שמופיע בכתבי-עת, בעיתונות ובכלי תקשורת אחרים, כל אחד בשפתו.

הערבים יתרגמו לעברית את החומר שנכתב בערבית. בראשית כל שיעור יוצג חלק מהחומר שנאסף במשך השבוע ונקיים עליו דיון. בסוף השנה נאסף את כל התיקים ונערוך אותם לתיק משותף שיודפס ויתפרסם במכללה ואולי גם במכללות ובמוסדות חינוך אחרים.

- איסוף החומר לקראת השיעורים גורם למעורבות ולתחושה שכל סטודנט תורם לכולם.
- הרקע של הסטודנטים שונה, מקצתם למדו על הנושא בתיכון ואחרים לא למדו. כמו כן עולים קשיים לשוניים, אך הסטודנטים מתרגמים את המילים הבלתי מובנות לחברים שלהם.

- הקורס כולל סיור ויום עיון ב"יד ושם" שזוכה להערכה רבה.
- בסיכום, על אף הקשיים המתודיים ולמרות הבדלי רקע, הסטודנטים יוצאים בהרגשה שכנציגי שני העמים למדו להבין ולהכיר זה את זה ולפתח רגישות הדדית.

לקט משובים

- "את מצליחה ליצור משהו למרות כל הסכסוכים ולהעביר משהו אמתי לשני העמים שבכיתה".
- "קורס כזה מעניין מאוד והיה לי נקודת זינוק למחשבה אנושית".
- מורים מתיכון במזרח ירושלים: "מהקורס הזה הבנו למה הביטחון חשוב כל כך לישראלים וליהודים שהם רואים בארץ ישראל מקלט להם. אנחנו רוצים ללמד תלמידים שלנו מה שלמדנו ואנחנו מקווים שהדבר הזה יקרה".
- "יש עוד מה לעשות. אנו בתחילת הדרך, ואני מאמינה שיש לנו המוטיבציה אחרי קורס כזה להבין את הדברים הרחק מהפוליטיקה ומשולחן המשא-ומתן. אולי זה יתחיל מהעם והעם יכול להוביל לשינויים דרמטיים. אולי נצליח ברמת העם פשוט לגרום שהגישות של שני העמים ישתנו, ונלמד לדעת את הסבל של הצד השני ובכך נוכל לחיות בשלום, ואז הממשלות ילכו בדרכו של העם. חשוב מאוד במערכת החינוך ללמד נושא כזה ולהתחיל אותו מגיל צעיר מאוד, כי אפשר יהיה בקלות לשנות בגילים צעירים יותר מבגיל מבוגר. למרות כל הקשיים צריך להתחיל מנקודה כלשהי והקורס הוא נקודה חשובה מאוד בלימוד הדבר ויכול לתרום הרבה להבנת הסוגיה הזו והסכסוך הערבי-יהודי. בסוף אני אומרת: גם אם לא ילמדו היהודים על הסבל שלי, אני לא מפסידה כלום בלימוד עליהם, הרווח כולו שלי וההפסד כולו שלהם. למזלי נהניתי מאוד מהלימוד, מהקריאה ומהדפדוף במאמרים. יש בזה הרחבת אופק שאין כמוה".

עם סיום כתיבת המאמר התקשרה אליי האחראית לקבוצת מתנדבים מטעם תנועת "כפרה" - תנועה מגרמניה השולחת בכל שנה קבוצה לישראל. התנועה פועלת כבר חמישים שנה ומתמקדת במפגש עם יהודים ופליטי השואה.

בשנתיים האחרונות החלו הסטודנטים מ"כפרה" להביע תמיכה והתעניינות בפליטים הפלסטינים. כשנודע להם על הקורס שלנו הביעו רצון להיפגש אתנו. קבענו תכנית עם מורה מנווה-שלום שמתמחה בדו-שיח. במסגרת התכנית יהיו בחודש מרס 2004 שלוש פגישות, כל פגישה בת ארבע שעות וישתתפו בה 6-7 מכל קבוצה: יהודים, פלסטינים וגרמנים. בסך הכול ישתתפו כ-18 סטודנטים. כולנו מצפים מאוד לפגישות ומחכים לראות מה יקרה.

- הקורס כולל סיור ויום עיון ב"יד ושם" שזוכה להערכה רבה.
- בסיכום, על אף הקשיים המתודיים ולמרות הבדלי רקע, הסטודנטים יוצאים בהרגשה שכנציגי שני העמים למדו להבין ולהכיר זה את זה ולפתח רגישות הדדית.

לקט משובים

- "את מצליחה ליצור משהו למרות כל הסכסוכים ולהעביר משהו אמתי לשני העמים שבכיתה".
- "קורס כזה מעניין מאוד והיה לי נקודת זינוק למחשבה אנושית".
- מורים מתיכון במזרח ירושלים: "מהקורס הזה הבנו למה הביטחון חשוב כל כך לישראלים וליהודים שהם רואים בארץ ישראל מקלט להם. אנחנו רוצים ללמד תלמידים שלנו מה שלמדנו ואנחנו מקווים שהדבר הזה יקרה".
- "יש עוד מה לעשות. אנו בתחילת הדרך, ואני מאמינה שיש לנו המוטיבציה אחרי קורס כזה להבין את הדברים הרחק מהפוליטיקה ומשולחן המשא-ומתן. אולי זה יתחיל מהעם והעם יכול להוביל לשינויים דרמטיים. אולי נצליח ברמת העם פשוט לגרום שהגישות של שני העמים ישתנו, ונלמד לדעת את הסבל של הצד השני ובכך נוכל לחיות בשלום, ואז הממשלות ילכו בדרכו של העם. חשוב מאוד במערכת החינוך ללמד נושא כזה ולהתחיל אותו מגיל צעיר מאוד, כי אפשר יהיה בקלות לשנות בגילים צעירים יותר מבגיל מבוגר. למרות כל הקשיים צריך להתחיל מנקודה כלשהי והקורס הוא נקודה חשובה מאוד בלימוד הדבר ויכול לתרום הרבה להבנת הסוגיה הזו והסכסוך הערבי-יהודי. בסוף אני אומרת: גם אם לא ילמדו היהודים על הסבל שלי, אני לא מפסידה כלום בלימוד עליהם, הרווח כולו שלי וההפסד כולו שלהם. למזלי נהניתי מאוד מהלימוד, מהקריאה ומהדפדוף במאמרים. יש בזה הרחבת אופק שאין כמוה".

עם סיום כתיבת המאמר התקשרה אליי האחראית לקבוצת מתנדבים מטעם תנועת "כפרה" - תנועה מגרמניה השולחת בכל שנה קבוצה לישראל. התנועה פועלת כבר חמישים שנה ומתמקדת במפגש עם יהודים ופליטי השואה.

בשנתיים האחרונות החלו הסטודנטים מ"כפרה" להביע תמיכה והתעניינות בפליטים הפלסטינים. כשנדע להם על הקורס שלנו הביעו רצון להיפגש אתנו. קבענו תכנית עם מורה מנווה-שלוש שמתמחה בדו-שיח. במסגרת התכנית יהיו בחודש מרס 2004 שלוש פגישות, כל פגישה בת ארבע שעות וישתתפו בה 6-7 מכל קבוצה: יהודים, פלסטינים וגרמנים. בסך הכול ישתתפו כ-18 סטודנטים. כולנו מצפים מאוד לפגישות ומחכים לראות מה יקרה.

ביבליוגרפיה

- אופוז, חי (2000). *אנטישמיות בראשית האלף השלישי, מרכז ההסברה*.
- אברמסקי-בליי, עירית (עורכת) (2002). *אסופה לתולדות השואה בעברית ובערבית, יד ושם*.
- אורון, יי (1993). "השואה ואני - עמדותיהם ויחסם של סטודנטים להוראה בישראל אל השואה", דפים 16, עמ' 37-65.
- ברנע, אי (1994). "בעייתיות בהוראת תולדות השואה ומשמעותה, "הנאצים והשואה, משרד החינוך ולפיד.
- בשורה, עי (1995). "הערבים והשואה: ניתוח בעייתיותה של אות החיבור", זמנים 53.
- גיוראן, סי (1996). "הערבים והשואה: פרספקטיבה היסטורית ואקטואלית" בשביל הזיכרון 17.
- גלברט, מי (1986). *אטלס השואה, ההוצאה לאור, משרד הבטחון*.
- השואה - הייחודי והאוניברסלי (2002). *יד ושם והאוניברסיטה*.
- השואה - היסטוריה וזכרון (2002). *יד ושם והאוניברסיטה*.
- יחיל, לי (2002). *על נאצים, יהודים ומצילים, יד ושם*.
- מכללת אוהלו בקצרין (2003). *חינוך לרב-תרבותיות: "הידע והעמדות של תלמידים ישראלים וגרמנים בנושא השואה"*.
- מכמן, די (1995). "ערבים ציונים בשארה והשואה: מסה פוליטית או מחקר אקדמי?", זמנים 54.
- סאריה, חי (2000). "גם השטן היה פעם מלאך", *אסופה לתולדות השואה, יד ושם*.
- סעיד, אי (2000). "אסס אל-תעאיש" (בערבית: יסודות הדו-קיום), *אסופה לתולדות השואה, יד ושם*.
- "קטעים מיומנו של המורה ח"א קפלן בגיטו וארשה", *תעודה 79, השואה בתיעוד*.
- רבינוביץ, די ואבו-בקר, חי (2002). *הדור הזקוף, כתר*.
- תגובות (1995). "על לאומנות ועל אוניברסליות", זמנים 55.
- תגובות (1996). "הערבים והשואה על-פי עזמי בשארה: אכן חיבור פוליטי?", זמנים 56.

- Nevo, J. (1989). "The Attitude of Arab Palestinian Historiography towards the Germans and the Holocaust", *Remembering the Future*, pp. 2241-2250.
- Stern-Strom, M. & Parsons, W.S. (1982). *Facing History and Ourselves: Holocaust and Human Behavior*, Intentional Education Inc, Watertown, Massachusetts, pp. 13-67, 319-400.